

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА САМООРГАНІЗАЦІЇ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗДІЙСНЕННОСТІ

PSYCHOLOGICAL ISSUES OF SELF-ORGANIZATION OF POLICE OFFICERS WITH DIFFERENT LEVELS OF PROFESSIONAL SELF-FULFILLMENT

Стаття презентує теоретичні розвідки проблематики самоорганізації офіцерів поліції в царині юридичної психології. Явище самоорганізації у практиці поліціювання висвітлене у контексті організаційних особливостей, що актуалізує потребу у вивченні її психологічних аспектів. Самоорганізація поліцейських – це здатність особистості ієрархізувати завдання за ступенем значущості на підставі вимог організації та особистих можливостей, що позитивно позначається не лише на продуктивності поліціантів, а й на їх психологічному добробуті. Мета дослідження – виявити психологічні особливості феномену самоорганізації у практиці поліціювання з урахуванням рівня професійної здійсненності поліціантів (ПЗ). У якості досліджуваних виступили 62 працівника поліції. Із застосуванням опитувальника «Професійного самоздійснення» О. Кокуна та за допомогою кластерного аналізу за методом k – середніх були сформовані групи з різним рівнем (низький, середній та високий) професійної здійсненності. Першу групу (з низьким рівнем) склали 28 досліджуваних, у другу групу (з високим рівнем) увійшло 33 досліджуваних. 24 респонденти з середнім рівнем показника були виключені із подальшого дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано опитувальник «Самоорганізація діяльності» N. Feather та M. Bond. Для математико-статистичної обробки було використано t -критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

В ході емпіричного дослідження було виявлено, що поліцейські з низьким рівнем ПЗ є наполегливими у виконанні професійних обов'язків, однак вони мусять докладати більше зусиль для досягнення поставленої мети. У першій групі спостерігається надмірна фіксація на послідовному виконанні заздалегідь наміченого плану, що підвищує ризик виникнення емоційних переживань та стресу. Поліцейські з високим рівнем ПЗ характеризуються вмінням ефективно організувати та спланувати свою діяльність, вони чітко розподіляють власний час, виконують завдання за ступенем значущості та краще підготовлені до несподіванок в професійній діяльності.

Ключові слова: офіцери поліції, поліціювання, професійна діяльність, професійна здійсненність, самоорганізація.

The article presents theoretical explorations of the problem of self-organization of police officers in the field of legal psychology. The phenomenon of self-organization in the practice of policing is highlighted in the context of organizational features, which actualizes the need to study its psychological aspects. Self-organization of police officers is an individual's ability to prioritize tasks according to the degree of importance based on organizational requirements and personal capabilities, which positively affects not only the productivity of police officers, but also their psychological well-being. The purpose of the study is to reveal the psychological self-fulfillment of the phenomenon of self-organization in the practice of policing, taking into account the level of professional self-fulfillment of police officers. 62 police officers acted as research subjects. With the use of the «Questionnaire of professional self-fulfillment» by O. Kokun and using the method of clustering according to the principle of k – means, we formed three groups of subjects: low, medium and high levels of PS. The first group (with a low level) consisted of 28 subjects, the second group (with a high level) included 33 subjects. 24 respondents with an average level were excluded from further research. The study used the «Time Structure Questionnaire» (TSQ) by N. Feather and M. Bond. Student's t -test for independent samples was used for mathematical and statistical data processing.

In the course of an empirical study, it was found that police officers with a low level of PS are persistent in the performance of professional duties, but they have to make more efforts to achieve the set goal. In the first group, there is an excessive fixation on the consistent execution of a predetermined plan, which increases the risk of emotional distress and stress. Police officers with a high level of PZ are characterized by the ability to effectively organize and plan their activities, they clearly allocate their own time, perform tasks according to the degree of importance and are better prepared for unexpected events in their professional activities.

Key words: police officers, policing, professional activity, professional self-fulfillment, self-organization.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.41.47>

Пономаренко Я.С.

к. психол. н.,
доцентка кафедри соціології
та психології факультету № 6
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Постановка проблеми. Служба в поліції висуває певні умови до якісного наповнення своїх кадрів. Від особистості поліцейського залежить не лише якість виконуваних функцій, а й психологічний добробут правоохоронця в цілому. Питання ефективної самоорганізації є не лише запорукою успішної діяльності, а й істотним чинником досягнення успіху в житті. Адже, здібності та вміння працівників поліції можуть бути реалізовані найбільш повно лише за умови здійснення ними такої діяльності, котра має суспільне значення

і якщо процес здійснення якої визначається не лише зовнішніми чинниками (соціальними потребами), але й самими внутрішніми потребами людини. У таких випадках діяльність стає самодіяльністю, а реалізація здібностей особистості стає процесом здійсненності. Очевидно, що психологічне дослідження професійної самоорганізації в поліції має містити облік життєвих принципів, сенсів життя, цінностей, емоцій, ідеалів, можливостей, досягнень особистості, а й також вивчення різних складових структури професійної

самоорганізації на основі психологічної теорії діяльності, що дозволяє аналізувати такі компоненти системи діяльності, як мотиви, цілі, професійно-важливі якості тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота поліції забезпечує багатовекторні контексти емпіричного дослідження з урахуванням сучасних наукових напрацювань дослідників у галузі психології, котрі пропонують нові теоретичні конструкти, серед яких професійна самоорганізація та здійсненність, задають важливий ракурс у вивченні особистості та професійної діяльності працівників поліції. Механізми формування професійної здійсненності поліціантів можна продемонструвати у вигляді схеми цілеспрямованих ситуацій, котрі підвищують рівень розвитку особистості (рис. 1).

Здійсненність поліцейського персоналу передбачає значну кількість утворення нових потреб, згідно з вимогами професії та з урахуванням власних потреб. Ми вважаємо, що головним джерелом здійсненності поліцейських є потреба всебічної реалізації себе, що водночас є кінцевим результатом розвитку особистості. Слід зазначити, що на початковому рівні вибір життєвого шляху доволі часто залежить від впливу навколишнього середовища, а на вищих рівнях – вже від свідомого та суб'єктивного вибору траєкторії своєї здійсненності. Формування здійсненності починається на етапі, коли людина знаходиться на високому рівні свого саморозвитку. Психологічна готовність до професійної здійсненності є системним феноменом, котрий проявляється у вигляді стійкої та тривалої готовності людини слідувати своїм цінностям, емоціям та поглядам.

В психологічній літературі підкреслюється, що передумовою формування й розвитку здійсненності є наявність відповідних психологічних механізмів, котрі будуть направлені на розвиток здатності людини сприймати й розуміти себе, а також формуванню у неї навичок самоідентифікації, саморозуміння, самоорганізації тощо. У теоретичному контексті аналізу механізмів здійсненності важливо визначити їх насиченість змістом, обробкою та функціональним значенням. Щодо сучасних досліджень, то слід узагальнити думку вчених, які говорять, що рівень особистих очікувань, задоволеність результатами своєї діяльно-

сті, здатність до саморегуляції, самоорганізації, схильності до руху внутрішнього Я, особистісна самооцінка та орієнтація на оцінку навколишніми, особливості формування цінностей й сфери мотивації та планування виступають основними факторами та психологічними механізмами розвитку особистості [3].

Ми впевнені, що на якість самоорганізації діяльності впливає зміст внутрішніх механізмів особистості поліцейського, які призводять до емоційної напруги, що своєю чергою викликає активність й глибоку дію самосвідомості, що дозволяє досягти мети. При цьому здатність переживати емоційне напруження не тільки породжує дію, а й також окреслює рівень сприйняття та відчуття індивідом цінностей, котрі активізують таку особистість, фокусують її духовну енергію, зумовлюють зміни в такій людині, насичують її духовну складову [2].

Наші попередні емпіричні розвідки професійної здійсненності поліцейських, дозволили сформулювати ряд суттєвих висновків. У поліцейських з низьким рівнем ПЗ діагностується відкрита та доброзичлива позиція у взаємодії, однак разом з тим спостерігається зменшення впевненості у собі, що позначається на зменшенні продуктивності праці. У поліцейських з високим рівнем ПЗ виявлені екстравертивні здібності, що позитивно сприяє вірі у власні успіхи та здібності. Для цих поліцейських характерні високі адаптивні якості у ситуаціях невизначеності, що говорить про них як гнучких, адаптивних та висококваліфікованих фахівців [4].

Згідно з поглядами Н. Твердохлебової, самоорганізація є одним з важливих компонентів самореалізації поліцейських, завдяки якій забезпечується виконання життєвого плану та проектування власного професійного майбутнього [5, с. 212].

J. Nuhta з колегами пропонують програму з шести поведінкових вимірів особистості поліцейського, до яких також увійшли гнучкість, ініціативність та орієнтація на досягнення успіху [8]. Група дослідників на чолі з M. Ghazinour вважають, що важливе значення в даному процесі відводиться здатності спланувати та спрогнозувати успіх діяльності. Вчені наголошують, що особистість поліцейського є предметом дуже великого інтересу, особливо коли це стосується відбору кадрів поліції [7].

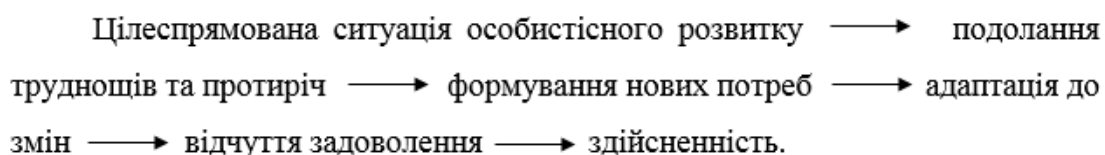

Рис. 1. Схема механізму формування здійсненності у працівників поліції

Постановка завдання. Мета дослідження – виявити психологічні особливості феномену самоорганізації у практиці поліціювання з урахуванням рівня професійної здійсненності поліціантів (ПЗ). Завдання дослідження: 1. Здійснити теоретичний огляд психологічної літератури щодо проблеми самоорганізації у професійній діяльності поліції на прикладі українських та закордонних досліджень. 2. Встановити особливості самоорганізації діяльності у поліцейських з низьким та високим рівнями професійної здійсненності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку дослідження склали працівників поліції, котрі були за методом кластеризації за опитувальником «Професійне самоздійснення» О. Кокуна [1] розподілені за трьома рівнями. Першу групу становили офіцери поліції, які продемонстрували низький рівень професійної здійсненності, у кількості 28 осіб. До другої групи увійшли поліцейські з високим рівнем ПЗ, у кількості 33 особи. Середній рівень професійної здійсненності було діагностовано у 24 поліцейський, які були виключені з подальшого дослідження. Загальна кількість досліджуваних – 62 особи.

Для досягнення поставленої мети було використано опитувальник «Самоорганізація діяльності» (Time Structure Questionnaire) N. Feather та M. Bond. Розробники тесту говорять, що ступінь, до якого люди сприймають своє використання часу як структуроване та цілеспрямоване, може бути значущою психологічною змінною. Опитувальник містить 26 пунктів. Даний психодіагностичний інструмент оцінює структуру та мету використання часу, і вважається психометрично надійним, тому заслуговує на проведення емпіричних досліджень [6]. Для математико-статистичної обробки було використано t-критерій Стюдента для незалежних вибірок. Результати досліджень надані у таблиці 1 та рис. 2.

Отримані емпіричні результати показали, що у групі поліцейських з високим рівнем професійної здійсненності виявлені значущі розбіжності щодо першої групи, яка має низький рівень ПЗ ($p \leq 0.001$). Це свідчить, що для другої групи респондентів властиві навички планування своєї діяльності, вони послідовно виконують покла-

дені на них обов'язки й зобов'язання. Представники другої групи звикли дотримуватися плану й слідувати графіку виконання завдань. Відсутність можливості діяти згідно з планом, змушує їх докладати більше зусиль заради успішної реалізації своїх планів та досягнення цілей. Звідси, можемо сказати, що високий рівень ПЗ стимулює дану групу поліціантів розставляти пріоритети та піддавати їх ієрархізації за ступенем значущості, що посилює їх особистісну та професійну спроможність виконувати свою роботу у надмірно складних умовах, коли не завжди є можливість слідувати заздалегідь наміченому плану. Для першої групи означений критерій плановірності носить суто формальний характер, котрий яскраво простежується у вигляді дискомфорту у ситуаціях, які вони не можуть контролювати й заздалегідь спланувати. Це підштовхує нас на думку, що професійна здійсненність сприяє розвитку вміння планувати свою діяльність з урахуванням особистісних можливостей та професійних вимог, що позитивно позначається на результативності діяльності та відповідає вимогам професії поліцейського.

За шкалою «Наполегливість» встановлені статистично значущі розбіжності у групі з низьким рівнем професійної здійсненності у порівнянні з другою групою респондентів ($p \leq 0.01$). Отримані результати дозволяють констатувати, що представники першої групи є наполегливими працівниками, котрі намагаються виконувати свою діяльність на високому професійному рівні. Досліджувані першої групи більше докладають зусиль у роботі, вони частіше стикаються з різного роду психологічними проблемами, пов'язаними з діяльністю, ніж представники другої групи. Ми вважаємо, що рівень професійної здійсненності, посилює здатність поліціантів долати труднощі професії та залишатися мотивованими. Даний висновок, не є достеменним доказом того, що друга група є менш наполегливою чи зацікавленою, а скоріше підтверджує нашу думку з приводу того що високий рівень професійної здійсненності забезпечує можливість поліціантам опиратися стресу й не сприймати складні ситуації як невирішувані, оскільки вони мають більше впевненості щодо власних

Таблиця 1

Особливості самоорганізації в групах поліцейських з різним рівнем ОЗ ($M \pm \sigma$)

Шкали	Поліцейські з низьким рівнем ПЗ (перша група)	Поліцейські з високим рівнем ПЗ (друга група)	t	P
Плановірність	20,39 ± 0,89	25,71 ± 0,93	4,13	0,001
Цілеспрямованість	39,12 ± 0,97	41,36 ± 0,92	1,68	–
Наполегливість	33,18 ± 0,90	29,82 ± 0,95	2,57	0,01
Фіксація	17,64 ± 0,88	15,09 ± 0,91	2,01	0,05
Самоорганізація	7,23 ± 0,94	7,48 ± 0,95	0,19	–
Орієнтація на теперішнє	10,39 ± 0,92	11,03 ± 0,96	0,48	–
Загальний індекс самоорганізації	127,95 ± 0,92	130,49 ± 0,94	1,93	–

здібностей та можливостей, тому наполегливість для них не є важливим показником їх професійної ефективності.

Додатковим підтвердженням того, що респонденти першої групи вимушені більше докласти зусиль та ресурсів, є результати отримані за шкалою «Фіксація». У групі з низьким рівнем ПЗ визначенні статистично вірогідні розбіжності у порівнянні з групою, яка має високий рівень ПЗ ($p \leq 0.05$). Тобто, перша група надмірно сфокусована на структуризації діяльності, що вимагає від них наполегливості та зосередженості на виконуваних завданнях. Низький рівень професійної здійсненності свідчить про недостатню впевненість щодо власних здібностей та можливостей, що унеможливорює розвиток гнучкого реагування на труднощі, які виникають в ході діяльності. Звідси, слідує, що для сучасного працівника поліції є вкрай необхідним вміти переключатися з одного виду діяльності на інших, бути здатними швидко пристосуватися до мінливих обставин та вміти ефективно гармонізувати свій внутрішній психоемоційний стан у разі, коли розвиток подій непередбачуваний та вміти працювати всупереч побудованому плану.

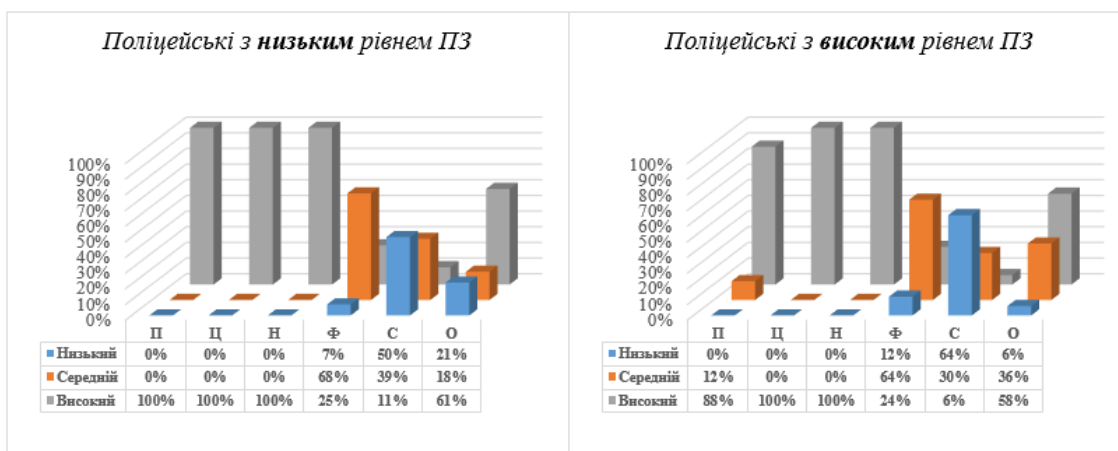
Для більш ґрунтовного аналізу показників самоорганізації діяльності у практиці поліціювання, нами було здійснено якісний аналіз означених параметрів, котрий ми представили на рисунку 2.

Порівняльний аналіз даних рисунку 2 свідчить, що на високому рівні у поліцейських з низьким та високим рівнями професійної здійсненності показники самоорганізації «Планомірність», «Цілеспрямованість» та «Наполегливість» спостерігається у 100% досліджуваних, що дозволяє нам охарактеризувати дані групи як організовані, цілеспрямовані та наполегливі у здійсненні своєї професійної діяльності. Представники обидвох групи у своїй повсякденній поведінці керу-

ються принципами планування та аналізу своїх дій заздалегідь, що істотно покращує результативність та ефективність виконуваної ними роботи. Показник самоорганізації «Фіксація» розподілився у групах майже однаково, тобто у більшій половині досліджуваних, у 68% першої групи та у 64% другої групи відповідно, спостерігається середній рівень показника, хоча у першій групі від дещо більший, що підтверджує нашу думку, щодо сфокусованості поліцейських з низьким рівнем професійної здійсненності на проблемних питаннях, скрупульозному та чіткому слідуванню заздалегідь зіставленому плану та відчуття дискомфорту у разі його порушення чи недотримання.

Викликають занепокоєння результати отримані за показником «Самоорганізація», оскільки більший відсоток досліджуваних обидвох груп має низький рівень даного параметру. У першій групі виявлено низький рівень у 50% досліджуваних, у другій групі – у 64%. Отже, наше припущення щодо важливості навичок самоорганізації у професійній діяльності поліції є беззаперечним фактом того, що даний феномен є недостатньо вивчений на даній професійній групі. Для професійної діяльності поліції самоорганізація є важливою сферою, оскільки вона включає адміністративну діяльність з координації, контролю та управління ресурсами, діяльністю та персоналом поліції тощо. Інакше кажучи, це повсякденна діяльність. Показник самоорганізації «Орієнтація на теперішнє» виявлено майже у дві третини досліджуваних першої групи – 61% та у 58% другої групи. Варто вказати, що даний показник є обнадійливим, оскільки усвідомлена орієнтація на сьогодні є позитивним предиктором стійкої поведінки.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, нами було здійснено теоретичний та емпіричний аналіз проблеми самоорганізації

Примітка: П – планомірність, Ц – цілеспрямованість, Н – наполегливість, Ф – фіксація, С – самоорганізація, О – орієнтація на теперішнє.

Рис. 2. Частота прояву показників самоорганізації діяльності працівників поліції з різним рівнем професійної здійсненності

діяльності поліції через призму професійної здійсненності. Теоретичний аналіз засвідчив, що самоорганізація працівників поліції є мало представленою у емпіричних працях науковців в царині юридичної психології. Оскільки, самоорганізація більшістю вченими розглядається як формалізований чинник професійної діяльності, котрий містить в собі особливості управління, організації, координації поліції тощо. Ми надаємо даному поняттю більш психологічний зміст та наповнення в контексті здійсненності поліцейських. Самоорганізація поліцейських – це здатність особистості ієрархізувати завдання за ступенем значущості на підставі вимог організації та особистих можливостей, що позитивно позначається не лише на продуктивності поліціантів, а й на їх психологічному добробуті.

Емпіричні розвідки показали, що група поліцейських з низьким рівнем професійної здійсненності є більш наполегливими у виконанні професійних обов'язків, вони вимушені докладати більше зусиль для досягнення поставленої мети, фокусуються на чіткому та послідовному виконанні наміченого плану та воліють уникати невизначеності та спонтанних ситуацій. Однак більшість досліджуваних першої групи на високому рівні можуть спланувати свою діяльність, швидко досягнути мети та подолати труднощі, однак це потребує залучення значних особистісних ресурсів.

У групі поліцейських з високим рівнем професійної здійсненності діагностовано вміння організувати та спланувати свою діяльність, що характеризує їх як цілеспрямованих та мотивованих працівників. Вони краще підготовлені до неочікуваних подій, швидше адаптуються та спокійно сприймають непередбачувані ситуації, котрі можуть виникнути в ході професійної діяльності. Вміння переключитися на інший вид діяльності, дозволяє даній групі поліцейських не лише відчувати себе успішними у діяльності, а й мати змогу застосовувати свої вміння заради кращого результату, що робить таких працівників більш психологічно стійкими.

Ми вважаємо, що перспективами подальших емпіричних розвідок є розгляд проблеми самоорганізації у практиці поліціювання в контексті особистісної здійсненності, що дозволить більш детально розглянути даний феномен та окреслити ключові його особливості як у діяльності поліції, так й у структурі особистості офіцерів поліції взагалі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кокун О.М. Опитувальник професійного самоздійснення. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 7. С. 35–39.
2. Пономаренко Я.С. Емоційна складова у професійній діяльності поліцейських з різним рівнем професійного самоздійснення. *Наукові праці МАУП. Психологія*. 2021. № 4(53). С. 52–56.
3. Пономаренко Я.С. Професійні цінності поліцейських з різним рівнем професійного самоздійснення. *Наукові перспективи*. 2021. № 12(18). С. 469–481.
4. Пономаренко Я.С. Психологічна структура особистості поліцейських в контексті професійної здійсненності. *Габітус*. 2022. № 36. С. 283–288.
5. Твердохлебова Н.Є. Закономірності професійної самореалізації поліцейського. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Нац. акад. пед. наук України ; Консультат. місія Європейського Союзу в Україні. Харків : ХНУВС, 2017. С. 212–213.
6. Bond M.J., Feather N.T. Some correlates of structure and purpose in the use of time. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1988. № 55(2). P. 321–329.
7. Ghazinour M., Padyab M., Lauritz L.E., Richter J. Personality and mental health changes throughout the course of university police training in Sweden. *Nordisk politiforskning*. 2019. № 6(1). P. 7–23.
8. Huhta J. M., Di Nota P., Nyman M., Ropo E., Pietilä E. Universal police behaviours during critical incidents and their connection to personality. *Nordic Journal of Studies in Policing*. 2021. № 2(1). P. 1–18.